

<https://doi.org/10.62837/2025.6.383>

MƏHİN QULİYEVA

mehin.quliyeva.mammad@bsu.edu.az

BDU

Filologiya fakültəsi, Mühacirət ədəbiyyatı və bədii tərcümə ETL-in elmi işçisi

ALMAS İLDIRIMIN MÜHACİRƏT İLLƏRİNDƏ ŞEİR YARADICILIĞI

Azərbaycanın tanınmış şairi Almas İldırım, məlum olduğu kimi, öz vətəninə çar istibdadına dözmür, bu zülmü şeirlərində əks etdirirdi. Buna görə də, o, təqiblərə məruz qalır. O, bir şəxsiyyət kimi Vətənə bağlılıq hissini şəxsiyyəti ilə birləşdirir, bununla da, sovet istilasından qaçır, hətta üzv olduğu Azərbaycan Proletar Yazıçılar Cəmiyyətindən uzaqlaşdırılır. Sonra isə Dağıstana sürgün olunur. Almas İldırım orada yenə də öz şeirləri ilə fəallıq göstərir. O, xalq içərisində böyük nüfuz qazansa da, lakin siyasi idarənin əməkdaşlarını narahat edir.

Dağıstanda pedaqoji fəaliyyətə başlayan şair oradan Türkmənistana sürgün edilir. Burada da onun şeir yaradıcılığı bəzi dairələri narahat edir, daim təqib olunur. O, həyatının burada da təhlükəli olduğunu düşünür və ailəsini götürüb İrana, oradan da Məshədə gedir. Bununla da, onun mühacirət dövrü başlanır. Artıq, o, 1933-cü ildə Türkiyəyə gedir.

Almas İldırım mühacirətdə də pedaqoji fəaliyyətini və şeir yaradıcılığını davam etdirir, ömrünün axırına qədər orada yaşayır.

Almas İldırım mühacirətdə yaşadığı dövrdə də doğma vətəni olan Azərbaycana məhəbbəti sönməmişdir, həmişə də Vətəndə istiqbala, müstəqilliyə ümid bəsləmişdir.

Almas İldırım mühacirətdə olduğu müddətdə yaradıcılıqla daha ciddi məşğul olmuşdur. Onun qürbətdə yazdığı şeirlərin bir neçəsinin adını çəkə bilərik: “Bir parça”, “İran qızı”, “Batan günəş”, “Qafqaz”, “Qürbətdə”, “Əsir Azərbaycan”, “Qürbət məktubları”, “Susun”, “Gölcüklə həsbi-hal”, “Yurd həsrəti”, “Azərin duası”, “Neyləyim”, “Quzğun üçün”, “Bakı”, “İgidlərə səsləniş”, “Mən kiməm”, “Qara dastan”, “Mənmi”, “Mənim protestom”, “Ölməkmi, yaşamaqmı?”, “Arazla dərdləşmə”, “Gözəl yurd”, “Şikayət”, “Bir gün”, “Müqəddəs ixtilal”, “Küsdüyüm bahar” və s.

Şair “Qürbətdə” şeirini çox ürəkaçırısı ilə yazmış, vətən həsrəti ilə qovrulmuşdur. O, dostlara müraciət edərək yazır:

Mən qürbətdə ölərsəm qəlbimə salma çilə,

Söylə, dostlar gömməsin nəşimi torpaqlara.

Yaxaraq vücudumu kül edib verin yelə,

Bəlkə bir zərrə alsın ruzgar bizim dağlara (1, s. 110)

Şair burada yad torpaqda dəfn olunmasını istəmir və deyir ki, mənim nəşimi yandırıb yelə verin ki, bəlkə külək onun bir zərrəsini vətənimin, yurdumun dağlarına apara. Bu şeir, deyə bilərik ki, sanki şairin qohumlarına və yaxınlarına olan vəsiyyətidir.

Həmin şeirin axırını bəndində isə o, yad torpaqda doğma yurdunu görmədən, ölmək istəmədiyini bildirir və ölümünü Kremlin vəhşi məmurlarının bilməməsini vurğulayır:

*Yox, mən ölmək istəməm, görmədən doğma yurdu,
Mən orda ağlamışam, mən orda güləcəyəm.
Söylə, qoy sevinməsin Kremlin vəhşi qurdu,
Mən tufanla doğurdum, tufanla öləcəyəm (1, s. 110)*

Almas İldırım qürbətdə bacısına məktub yazar, şeirin adını da “Qürbət məktubları” qoyur. Şair bacısı Sonadan məktub almadığına görə çox narahat olur. Çünki şeirdə belə bir izahat var ki, bacısı Sonanı o illərdə nadan bir şəxs, “bu satqının bacısıdır deyə nişan vermişdir. Bu nahaq tənədən sarsılan Sonanın başına hava gəlmiş, qardaşının yad gözlərdən söylə qoruduğu məktublarını yandırmış, şüuru durulmadan vəfat etmişdir” (1, s. 127.)

Şair həmin məktubda yalnız Vətən deyil, yurdundakı həyətdə olan o gözəl bağçası, orada əkdii nar ağacları üçün də darıxırdı. O, məktubda yaşadığı qürbəti belə təsvir edir:

*Dinlə, sana anlatayım qürbəti,
Qəhr olası, çəkilməyən nazı var,
Dörd tərəfi ucsuz-bucaqsız dəniz,
Sahillərində yalnız,
Qayalara çarpan suların səsi,
Bir də qərib martıların şərqi... (1, s. 127-128)*

Qürbətdə yalqız, kimsəsiz qalan şair anasının, bacısının və nişanlısının nəğməsini eşitmədiyini ürəkağrısı ilə qələmə alır:

*Burda nə ana səsi,
Nə də sənin səsin var,
Nə də qaragözlü nişanlımın nəğməsi,
Eşq nə, sevgi nə,
Bilməz bu dağlar
Bir qəribin üzünə
Baxıb gülməz bu dağlar... (1, s. 128).*

Doğrudan da, Almas İldırımın qürbət lirikasının qidalandığı real varlıq konkret olaraq Azərbaycan gerçəkliyi idi (2, s.81).

Əlbəttə, Azərbaycanın yerüstü və yeraltı sərvəti, dəniz, saf bulaqlar, uca dağlar, qədim tarixi abidələr, zəngin mədəniyyət, şair yurdu, şeir, sənət ocağı Almas İldırımın tarixi keçmişi idi.

Almas İldırımın Azərbaycandan didərgin salan nə olmuşdur? Onun etiraz ruhlu, sirayətədedici yazdığı şeirlər.

Vətən həsrətinin ifadə vasitələri Almas İldırımın poeziyasında müxtəlifdir, rəngarəngdir. Onun “Yurd həsrəti”, “Qafqaz”, “Azərin duası”, “Gölcüklə həsbi-hal” və digər şeirlərində vətən obrazı yaradır, vətən həsrətinin ifadəsi üçün yeni vasitələr, yeni üsullar tapır.

“Yurd həsrəti” şeirində şair Qafqazı ilahi qədər uca sanır:

*Yurdum... O ilahi uca Qafqaz,
Vermiş mənə ilhamı əzəldən.
Sundum onun eşqiylə yürəkdən
Atəş dolu bir camı əzəldən.
Mən ruh alamam başqa gözəldən
Eşqim!... O ilahi uca Qafqaz (1, s. 117).*

O cümlədən də “Qafqaz” şeirində məşhur rus şairi A.Puşkinin sürgün olduğu Qafqazı cənnət sanır. Buna görə çox sevinir. “Qafqaz altındadır, mən üzərindəyəm” deyir:

*Bir zamanlar Puşkinin dindirilib ələmim,
Ona mənfa (sürgün) yerində gözəl bir cənnət oldun,
Sevincindən az qaldı qırsın da qələmini,
O bir hakim kimi coşdu, sən dərdə doldun.
Bir zamanlar söylədi, qürurla gəldi vəcdə,
“Qafqaz altındadır, mən üzərindəyəm” dedi.
Kazbekin dik başından sana edərək səcdə,
Qopardığın ahları bir sevinclə dinlədi... (1, s. 108)*

Müraciət formasında yazılmış “Susun” şeirində vətən həsrətində olan şair Kür və Araz çaylarının da acınacaqlı həyatından, atəşdə, qanda olan Vətəndən, talanmış Qafqazdan bəhs edir.

*...Susun, siz barı susun, gəlsin diləgə dağlar,
Titrəsin acılardan zəhər sunan dodaqlar.
Vətən atəşdə, qanda, Araz coşar, Kür ağlar,
Sizlər utanmadınız o talanmış Qafqazdan (1, s. 109).*

“Azərin duası” şeirində ölüm ayağında belə doğma yurda həsrət qaldığı aşılır. Kəfənsiz öləcəyini istəmir.

Şeirin son üçüncü bəndində şair ulu Tanrıya müraciət edir və öz yurdunda, torpağında qəbri üçün yer istəyir, hətta cəhənnəmə getməyə belə razı olduğunu bildirir:

*Tanrım! Mana çoxmu gördün od sovuran torpağımı?
Cənnət sənə, Kəbə sənə, bir məzarlıq yurdumu ver!
Cəhənnəmdən alsın burax dünya mənim sorağımı,
Mənə yalnız bir içim su, baş qoyacaq bir az da yer. (1, s. 101)*

Bu ruhda yazılmış. “Qaf dağına türkülər”, “Qurbanın ola bilsəm”, “Bir gün” və digər şeirləri ürəkparçalayan ayrılıq nəğmələridir.

Almas İldırım, ümumiyyətlə, Azərbaycan dövlətini azad görmək istəyirdi. O, istəyirdi ki, Azərbaycan bütün dövlətlərlə yaxşı münasibət saxlasın, sülhsevər, demokratik bir dövlət olsun.

Almas İldırımın 1934-cü ildə yazdığı “Mənim protestom” şeiri sırf bununla bağlıdır. O, öz fikirlərini sətiraltı söyləyir, pis əməlləri lənətləyir:

*Bir gün bir “dost” göründü, bizə bir badə sundu,
Sundu da, başımıza “tülkü” – getdi, “qurd” qondu.
Yandı əməlim, eşqim, vətənim, oda yandı...
Ortada qan, püxtə les, atəş, kül*

*Tfu... tarixə tfu... tərsinəmi dolandı?
Ölkəmiz parçalandı, bağına od qalandı,
Millətlərin naminə zəngin ellər talandı.
Dağlara əks edən səs: yalnız ah, aman qaldı... (1, s. 103)*

Şairin “Qara dastan” şeiri “Mənim protestom” şeirinin davamıdır. Bir fərq ondadır ki, Almas İldırım yalnız Azərbaycanı deyil, sovet imperiyasının tərkibində zülm görən başqa türk dövlətlərinin də pis günlərdə qaldıqlarını vurğulayır:

*...Dörd yana dağılmış, türk soyları,
Sönmüş ocaq, köçüb getmiş boyları,
Dərdli-dərdli axar bozkar çayları
Saxlar içdən gizli ümid, güman hey...
Qoca türkün düşdüyü hal yaman hey...
Şair burada, həmçinin türk ellərinin bir-birinə yadlandığını da təsvir edir:
Türk elləri bir-birinə yadlanır,
Qazax, qırğız, türkmən, özbək adlanır,
Azəri türk yanır, içdən odlanır,
Ana yurdun içdən halı duman hey...
Qoca türkün düşdüyü dərd yaman hey...
Almaz İldırım şeirin son bəndini ancaq Azərbaycana həsr etmişdir:
Azərbaycan dərd içində boğulmuş,
Sevənləri diyar-diyar qovulmuş,
Ağla şair, ağla, yurdun dağılmış,
Nerdə qopuz, nerdə qırıq kaman hey?..
Nerdə böyük Vətən, nerdə Turan hey?.. (1, s. 149-150)*

Almas İldırım yaşasaydı bugünkü türk dövlətlərinin müstəqilliyini qorub, daha çox sevinərdi və bu şeirin əksini canlandıran başqa bir şeir yazardı... Təəssüf ki, ölüm haqdır. O bilirdi ki, vaxt olacaq türk dövlətləri azad, müstəqil bir dövlətə çevriləcəkdir.

ƏDƏBİYYAT:

1. Almas İldırım. Seçilmiş əsərləri Bakı, 2004
2. Bəkir Nəbiyev. Didərgin şair. 2-ci nəşr. Bakı, 2005
3. A. Həsənoğlu. “Ölməz eşqim Almas İldırım” (Almas İldırımın şəxsiyyəti və poetikası). Bakı, 2007

Almas İldırımın mühacirət illərində şeir yaradıcılığı XÜLASƏ

Açar sözlər: Almas İldırım, mühacirətdə, qürbət şeirləri, vətən həsrəti, xalqlar azadlığı, dövlət müstəqilliyi.

Məqalə Almas İldırımın mühacirətdə yazdığı şeirlərindən bəhs edilir. Şair qürbətdə olduğu illərdə bir çox şeirlər yazmışdır. Bunlardan aşağıdakıların adlarını çəkə bilərik: “Bir parça”, “İran qızı”, “Batan günəş”, “Qafqaz”, “Qürbətdə”, “Qürbətdən məktublar”, “Yurd həsrəti”, “Susun”, “İgidlərə səsləniş”, “Qara dastan”, “Mənim Protestim”, “Gözəl yurd” və s.

Adları çəkilən şeirlərin bir neçəsi məqalədə geniş təhlil edilmiş, nümunələr göstərilmişdir.

Şeirlərdən aydın olur ki, yurd həsrəti, torpaq, vətən həsrəti şairi yandırır-yaxır, vətənə qayıtmaq istəyi onu üzür. Ancaq nə etməli? Təqiblər onun heç vaxt vətəninə qayıtmağa, hətta öləndən sonra doğma torpaqda basdırılmağa imkan vermir.

Şair həmişə türk xalqlarının sovet dönməndə müstəqil olduğunu arzulayırdı.

Мехин Гулиева

ПОЭТИЧЕСКОЕ ТВОРЧЕСТВО АЛМАСА ИЛДЫРЫМА В ГОДЫ ЭМИГРАЦИИ

Ключевые слова: Алмас Илдырым, в эмиграции, эмиграционные стихи, тоска по родине, свобода народов, государственная независимость.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются стихотворения, написанные Алмасом Илдырымом в эмиграции. Поэт написал множество стихотворений за годы, проведенные в изгнании. Среди них следует особо выделить следующие: «Частица», «Иранская девушка», «Заходящее солнце», «Кавказ», «На чужбине», «Письма с чужбины», «Тоска по родине», «Молчите», «Призыв к

храбрым», «Черный дастан», «Мой протест», «Прекрасная страна» и др.

Некоторые из упомянутых стихотворений подробно анализируются в статье с приведением наглядных примеров.

Как видно из стихотворений, поэт постоянно тосковал по дому, родной земле и родине, и горел желанием вернуться, но это еще больше печалило его. Но как быть? Он знал, что преследования никогда не позволят ему вернуться на родину или даже быть похороненным на родной земле после смерти.

Поэт всегда желал, чтобы тюркские народы были независимыми в советское время.

Mehin Guliyeva

POETIC CREATIVITY OF ALMAS ILDYRYM DURING THE YEARS OF EMIGRATION

Keywords: Almas Ildyrym, in exile, emigration poems, homesickness, freedom of nations, state independence.

ANNOTATION

The article deal with the Almas Ildyrym's poetry in the emigration period. The poet wrote a lot of poems during the years spent in exile. Among them, the following should be especially highlighted: *Particle, Iranian Girl, Setting Sun, Caucasus, In a Foreign Land, Letters from Emigration, Longing for Homeland, Be Silent, Call to the Braves, Black Dastan, My Protest, Beautiful Country*, etc.

Some of the mentioned poems are minutely analyzed in the article with illustrative examples.

As can be seen from the poems, the poet was constantly homesick, longing for his native land and motherland, and was eager to return, but this saddened him even more. However, what to do? He knew that persecution would never allow him to return to his homeland or even be buried in his native land after death.

The poet always wished for the Turkic peoples to be independent in Soviet times.

Rəyçi: professor İsmayıl Məmmədov